

Кургузов А.О. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: МОВНИЙ АСПЕКТ

В даній статті розглядається проблема мови в умовах глобалізації в контексті тенденцій, які яскраво проявляються сьогодні: перетворення англійської мови на єдину глобальну мову міжнародного спілкування та процес масового зникнення мов нечислених народів, розглядається мовна ситуація в країнах Європи і пострадянського простору, ставиться мета проаналізувати українську мовну ситуацію.

В наш час дослідженню проблеми мови в умовах глобалізації приділяється багато уваги. Серед найбільш цікавих робіт сучасних суспільствознавців варто звернути увагу на дослідження К.О. Тищенка [1], О.І. Уткіна [2], Т.Я. Лильо [3], В.О. Сухарєва [4], С.Л. Удовик [5], А.О. Коваленко [6], О.С. Панаріна [7], [8], С.П. Расторгуєва [9], У. Макбрайда [10].

Отже, простежимо динаміку розвитку глобалізаційного процесу з точки зору основних етапів, які мають відношення до мовної проблеми. По-перше, відзначимо, що процес глобалізації характеризується неймовірними міграціями населення різних країн. За період з 1950 по 1998 роки Західна Європа прийняла більше 20 мільйонів іммігрантів, США, Канада і держави Латинської Америки - 34 мільйони. Для порівняння: у історичному процесі, названому "великим переселенням народів" (4-7 століття н. е.), взяли участь не більше 1.5 мільйони чоловік.

Початком індустрії телекомунікацій і першої інформаційної революції автор вважає 1840 рік, коли Семюель Морзе патентує телеграф. У 1844 році була передана перша телеграма. У 1850-і роки в світі виникають інформаційні агенції, найбільшими з яких були Havas, Wolff і Reuters. У 1895 році був посланий перший радіосигнал. Практично відразу радіо стало феноменом масової культури. У 1929 році був винайдений автомобільний радіоприймач, і вже на початку 1930-х років щоденна світова радіо-аудиторія досягала 50 мільйонів чоловік. У 1923 році було винайдено телевізор. У 1936 році регулярні телепередачі почалися у Великобританії і Німеччині, в 1941 - у США. Телевізор став символом і зосередженням масової культури. Багато фахівців вважають, що телебачення є головним ворогом локальних культур і національних мов (із-за засилля ТБ зникають діалекти), моди, смаків. У 1957 році в СРСР відбувся запуск першого в світовій історії штучного супутника Землі. Ця подія вважається початком технологічної гонки між СРСР і США, що призвела, у результаті, до створення глобальної мережі інтернету, розвитку зв'язку, інформаційних технологій. У 1970 році компанія "Intel" створила перший комп'ютерний чіп. Це стало початком технологічної революції, що призвела до створення персональних комп'ютерів. У 1979 році було винайдено стільниковий телефон. 1991 рік. Європейська фізична лабораторія CERN створила протокол - www - World Wide Web. Протягом року інтернет почав діяти більш, ніж в 30 країнах світу. До мережі отримали доступ більше 4 мільйонів чоловік. 2000 рік. Кількість інтернет-серверів збільшилась на 44%, в світі додалося 80 мільйонів користувачів Всесвітньої Мережі. 2002 рік. Мережа інтернету зв'язує 689 мільйонів користувачів. 2003 рік. В світі нараховується більше 3 мільярдів інтернет-сайтів.

Отже, як ми бачимо, процес глобалізації відбувається надзвичайно енергійно. В результаті стрімкого розвитку телекомунікацій та інформаційних технологій все різноманіття мов світу спочатку було практично зведено до шести світових мов: англійська, французька, іспанська, російська, китайська, арабська. У наш час безперечним лідером, який вже перемагає інші світові мови, виявляється англійська мова, якою в третьому тисячолітті говоритиме близько мільярда чоловік.

Посилення впливу англійської мови стало можливим частково і через перерозподіл статусів європейських мов, який почався ще під час Першої світової війни. Після Другої світової німецька мова остаточно втратила статус міжнародної, її вплив стрімко зменшувався. У 1945 році, коли було створено ООН, німецька мова там взагалі не була представлена, вона почала використовуватися тільки в 1975 році.

Процес активного захоплення англійською мовою світового мовного простору активізувався одразу після 1945 року, коли США з системою американських цінностей, "американським стилем життя", гуманітарними вантажами, голлівудськими фільмами виявилися в дуже привабливому світлі. В "західногерманському варіанті" німецької мови (ФРН) вже тоді з'явилося багато американських запозичень. Аналогічний період переживала Росія наприкінці 1980-х і у 1990-ті, коли ситий, злагоджений, вільний американський світ позитивно сприймався в рамках масової культури. Друга світова війна також сприяла зміцненню статусу англійської мови і на північноамериканських територіях: вживання англійської в середовищі національних меншин розцінювалося як вияв патріотичних подчуттів до країни справжньої свободи і демократії.

При створенні ООН англійська і французька мови зміцнили свій міжнародний статус та оцінили одна одну як єдиних суперників в європейському мовному просторі. Саме з причин конкурентної боротьби Франція є єдиною країною в Західній Європі, яка прийняла закон про мову. В 1994 році був прийнятий закон про використання французької мови, ухваленням якого уряд розраховував підвищити свідомість французів щодо її вживання. Французька була визнана мовою світу: іспитів, дипломів і дисертацій. Ще в 1972 році при міністерствах були створені термінологічні комісії, обов'язком яких було виробляти французьку термінологію для заміни англійської, котра швидко розповсюджувалася. Закон 1975 року зробив вживання французьких термінів обов'язковим.

Проте, на думку автора статі, французька мовна політика більш амбітна, ніж може показатися, і не зводиться до закону про мову. Вона, швидше, зорієнтована на майбутнє існування Європейського Співтовариства. Доказом цьому є той факт, що в рамках французького закону про мову було вирішено, по-перше, повсюдно поширювати французьку мову в ситуації, коли всі міжнародні обміни забезпечуються

англійською мовою, по-друге — репрезентувати французьку в світових інформаційних мережах. Особисто мені це вважається дуже складним завданням, адже, не вважаючи на зусилля французького уряду, європейці сьогодні вже схильні вважати саме англійську мову сучасною мовою міжнародного спілкування.

В інших країнах Європи, наприклад в Бельгії і Нідерландах, теж стурбовані перевантаженістю нідерландської (голландської) мови англіцизмами. Але уряд Нідерландів не створює комісій з вироблення власних термінів чи захисту національної мови.

В Німеччині також не вважають необхідним державне регулювання мовних процесів і заборону використання англіцизмів, хоча в сенаті Берліну вже обговорювалося питання про ухвалення “Закону про захист німецької мови”.

Майже половина громадян Європейського Союзу говорить мовою, яка не є для них рідною. Багато хто вважає, що багатомовність є вкрай важливою для Європи. Такими є підсумки опитування громадської думки, проведеного в країнах ЄС групою “Євробарометр”, повідомляє Сергій Дубінін, Бі-бі-сі [11]. В Люксембурзі, наприклад, 98 відсотків людей знають, крім рідної, хоча б одну іноземну мову. Відзначимо, що сьогодні навіть ті, хто вважає, що для збереження національних традицій, потрібно перш за все підтримувати рідну мову, визнають, що поліглотам легше і з культурної, і з економічної точки зору. Поряд із Люксембургом, найбільш “просунуті” в лінгвістичному відношенні країни ЄС - це Нідерланди, Данія і Швеція. В цих чотирьох державах тільки 15 відсотків населення не знають іноземної мови. Приблизно дев'ять з десяти шведів вважають свій рівень знання англійської цілком пристойним, бо в Швеції англійську мову в школах вивчають з семирічного-дев'ятирічного віку. Причому вивчають її в обов'язково до дев'ятнадцяти років! В німецьких кантонах Швейцарії в школах учні стали віддавати перевагу англійській, а не французькій або італійській - офіційним мовам Конфедерації, якими говорить більше третини населення країни.

За даними ВВС, рідною мовою (офіційною для Європейського Союзу) говорять п'ять мільйонів данців, більшість з яких мешкають на території Данії. Але останніми роками датські фірми все більш активно використовують англійську мову як основну, рекламують датські продукти, зроблені для датського ринку, використовуючи саме англійську. Все більше шкіл запроваджують англійську як основну мову навчання, а більшість наукових статей датських дослідників також публікуються англійською. Рада з датської мови попереджає, що надмірна інтернаціоналізація Данії може обійтися дуже дорого. За даними цієї організації, датська мова може просто зникнути протягом найближчих 20-30 років, якщо для її захисту нічого не буде зроблено [12].

Отже, в світлі стрімкого зближення європейських держав в рамках Європейського співтовариства розмови про єдину мову спілкування не припиняються. З одного боку йдеться про подальше зведення всього різноманіття мов світу до єдиної мови з метою полегшення спілкування. З іншого - про захист мов, котрі у наш час швидко зникають, активізацію малих мов і діалектів, визнання за ними рівних прав з “великими” мовами.

Після втрати російською мовою статусу мови міжнародного спілкування внаслідок розпаду СРСР передбачалося, що “титульне” населення активно відторгатиме російську мову, а еліти бізнесу, науки і техніки, політики почнуть швидко опановувати англійську з причин як “престижного”, так і практичного характеру. Але сьогодні можна констатувати, що на пострадянському просторі катастрофічного витіснення російської мови не відбулося, це трапилось винятково в офіційно-державній сфері і в освіті, причому останнє істотно не вплинуло на поширеність російської мови в повсякденному спілкуванні, наприклад на Україні. Якщо намагатися виділити різні діючі чинники, то можна відзначити, наприклад, сталі економічні і виробничі зв'язки (а останнім часом - експансію російського бізнесу в сусідні країни), могутній фінансово-організаційний потенціал російської масової культури (література, естрада, телесеріали, дубляж іноземної кіно- і телепродукції), можливості сучасних засобів зв'язку і надзвичайну активність російськомовного інтернету.

Міністерство освіти і науки республіки Латвія повідомляє, що через півтори десятиріччя після отримання незалежності та при щорічній витраті більш ніж мільйона латів на лінгвістичні програми латиська мова має сьогодні цілу низку проблем. Це, по-перше, “несприятлива мовна конкуренція”, “недостатнє і нерівномірне розширення середовища латиської мови”, “неповноцінне функціонування державної мови”, “невідповідність між номінальними і фактичними соціолінгвістичними функціями державної мови і мови меншості (російської)” [13]. Справа в тому, що латиську мову рідною вважають 1.5 мільйони чоловік. І якщо врахувати, що на ринку мов головними конкурентами латиської є дві дуже поширені мови - російська і англійська, які мають велику економічну цінність, зменшення латиськомовних громадян може досягти загрозливого рівня вже через три покоління.

За даними опитування населення Литви англійською мовою володіють 10 відсотків, а російською - 77 відсотків, повідомляє інформаційна агенція “Росбалт” [14]. Цей факт дуже непокоїть політиків, котрі вбачають у цьому загрозу у вигляді “російської культурно-мовної експансії”. Тим часом з боку литовських школярів спостерігається зростання попиту на вивчення російської мови. За бажанням її можна вивчати як другу іноземну, першою зазвичай є англійська мова. В перші роки незалежності більшість школярів вважали за краще вивчати німецьку як другу іноземну, сьогодні її місце займає російська. Автору статті все це здається цілком закономірним, а наступна інформація підтверджує таку точку зору. Американські вчені створили математичну модель взаємодії і життєздатності мов в рамках закритих суспільств. Нова модель розглядає бінарні відносини мов в рамках одного суспільства - тобто пряму конкуренцію двох мов між собою. При цьому, згідно припущенню винахідників нової моделі Стівена Стрататца і Денієля Ебрамса, визначають цю конкурентну боротьбу два чинники: відсоток населення, що говорить цими мовами і соціальний статус носіїв. Формула перемоги однієї мови над іншою може в спрощеному вигляді бути

сформульована так: чим більше людей говорять мовою і чим вище їхній соціальний статус, тим більше шансів, що ця мова витіснить конкурента [15].

Тепер розглянемо одну з глобальних проблем, яка є актуальною не тільки для колишніх прибалтійських республік СРСР, але й для нашої держави: проблему зникнення мов під натиском розповсюдження мов міжнародного спілкування. В кінці XX століття в світі використовувалося трохи більше 6.800 мов. Згідно прогнозам Summer Institute of Linguistics, майже 60 відсотків з них знаходяться в “зоні ризику” і можуть зникнути в найближчому майбутньому, якщо, звичайно, не будуть зроблені екстрені кроки для їхнього збереження [16].

Справа в тому, що кожною мовою, з числа тих, що знаходяться на межі вимирання, постійно користується менше 100 чоловік. Приблизно половиною світових мов говорить не більше 2.5 тисячі чоловік. Згідно з сучасними лінгвістичними дослідженнями, для того, щоб мова жила і успішно розвивалася, необхідно, щоб нею розмовляли не менш 1 мільона чоловік.

Однією із причин зникнення мов стала політика урядів, які вважають мономовність основою єдності нації і держави. Переважна більшість мов, які знаходяться на межі знищення, є унікальними. Дуже часто ними спілкуються представники малих народів, котрі існують в умовах дикої природи. Мови, які приходять на зміну таким говіркам не здатні передати всю палітру термінів, використовуваних в них. Наприклад, в Папуа - Новій Гвінеї аборигени використовують сотні назв для різних видів птахів, які населяють певні райони острова. В англійській мові, яка витісняє місцеві діалекти, для аналогічних цілей використовуються лише два слова.

У зв'язку з вищезазначеним цікавим є той факт, що уряд США має намір продовжувати фінансування програми збереження лінгвістичної інформації про зникаючі мови народів світу в цифровому вигляді [17]. Дослідження, проведене неурядовою організацією Terralingua, показало, що лінгвістична програма може також сприяти збереженню багатьох видів рослин і тварин. Мовна різноманітність свідчить про різноманіття знань про навколишнє середовище: знання, накопичені людьми про рослини, тварин і місцеву екологію, а також про способи господарювання, кодується в місцевих мовах. Мови містять назви рослин, інформацію про те, де і як вони ростуть і як їх можна використовувати. Те ж відноситься і до тварин. Однак при перекладі з однієї мови на іншу інформація частково втрачається. Існують численні приклади того, як зникнення якоїсь екзотичної мови призводило до зникнення традиційної практики природокористування і втрати або різкого скорочення кількості місцевих видів рослин і тварин.

А тепер розглянемо детальніше українську ситуацію. На території України традиційно сформованою нормою є двомовність, яка є джерелом взаємного збагачення мов і культур, тому державна політика України в мовній сфері має виходити з принципу рівноправності всіх мов незалежно від їхнього правового статусу, а також чисельності і характеру розселення носіїв цих мов.

Сучасна українська мова зазнає впливу декількох потужних чинників. Перший з них - російська мова, наприклад: “підписка” - передплата, “переписка” - листування, “жилий” - житловий, “слідуючий” - наступний, “працюючий” - робітник (працівник), “відкрити (закрити) двері” - відчинити (зачинити) двері, “по селам носяться слухи” - по селах (селах) йдуть (ширяться) чутки, “нічого не поробиш” - нічого не вдієш, “добре (хорошо) відноситься” - добре (гарно) ставиться, “вірна відповідь” - правильна відповідь, “приймати міри” - вживати заходів, “призупинити” - припинити (зупинити), “приналежність” - належність (похідне від “належати”, дієслова “приналежати” в українській мові немає), “завідувач (завідуючий) кафедрою” - завідувач кафедри (не кажуть: “директор заводом” чи “декан факультетом”) і т.д. Зазначимо, що сьогодні відбувається швидке поширення цього суржику в засобах масової інформації.

Другий чинник - англійська мова. До речі, в Україні російську мову з багатьох сфер витісняє саме англійська: тут активно діє потужна англійська видавнича база, а на одне оголошення про навчання українській або російській мові газети містять десятки оголошень репетиторів, шкіл чи курсів про підготовку з мови англійської, і, насамперед - розмовної, розкладеної передовою методикою на кілька шаблів для поступового опанування.

Автор статі не випадково згадує англійську мову, адже англійські слова і звороти останнім часом активніше поповнюють наш лексикон, ніж російські; наша вимова, морфологія й синтаксис зазнають з боку англійської мови чималого впливу. Причини цього очевидні: комп'ютеризація, потяг до міжнародних стандартів ділового партнерства, до науки й освіти Заходу, передове товаровиробництво в англійськомовних країнах, лідерство англійської мови як міжнародної тощо.

Чимало англіцизмів сьогодні витісняють з обігу українські й російські слова: ексклюзив, саміт, брифінг, шейпінг, тренінг, роумінг, тюнінг, шоу, кілер, хіт, кліп, ді-джей, трилер, сервіс, міксер, плеєр, тостер, маркетинг, шоп, ділер, провайдер, промоутер, спонсор, грант, аплікатор, спікер, гриль, чіпси, хот-дог, фіш-мак, чізбургер, таймер, вікенд, імідж, нонсенс, електорат, істеблшмент, інавгурація, імпічмент, супермаркет, прайс-лист, плей-мейкер, бізнес-леді, топ-модель, овер-тайм, паблік рілейшенз, мас-медіа, прес-реліз, джек-пот, цесерити, перманентний, релевантний і так далі. Яскраві приклади впливу англійської мови на лексику сучасних носіїв російської (та української!) наводить Анжела Шрольберг на сторінках журналу [“Слово/Word”](#) [18]. Ось кілька прикладів: “Вайфуля, залакай форточку, а то наші чилдернята схватять сикнес”. “Мені півпаунда он тієї ковбаски. Тільки не писиком, а слайсиками. Та тоненько наслайсайте”. У Нью-Йорку практично неможливо “аффордати апартменти”, тому що за них дуже багато “чарджають”. Якщо “шопатись на “Візу”, то можна отримати дискаунт. Ще приклади: “консумати речі”, “бейбіситити”, “юзати купони”, “апплауоватись до коледжу”, “притейпати меседж до монітору”, “засейвати текст на дискету”, “проранати” програму, їсти “фетне” й “нефетне”, бути “забізеним”. Незважаючи на те, що автор даної статі переклав ці англіцизми з російської на українську, вони, погодьтесь, сприймаються досить природно.

Окремо відзначимо, що вплив глобалізаційних процесів на розвиток і функціонування різних мов не обмежується лише розповсюдженням англіцизмів. Бурхливий розвиток віртуальної комунікації призводить

також до нехтування правилами орфографії і навіть граматики, наприклад, відсутності великих літер, пропусків артиклів, тощо [19, 58]. Теж саме можна сказати і про розповсюдження так званих “графонів”, наприклад, “4 U” – for you (для тебе), “TMRW” – tomorrow (завтра), “2B or not 2B” – to be or not to be (бути чи не бути), “B4” – before (до того, як), “UR my №1” – you are my number one (ти мій номер перший), “2nite” – tonight (сьогодні ввечері) “Y not?” – why not (чому ні?), “Xplane 2me” – explain to me (поясніть мені). Таких прикладів можна навести багато, вони виникають щодня і стрімко поширюються, виходячи за рамки віртуальної комунікації у світ повсякденного спілкування. Також варто згадати про так звані “смайлики”, котрі сьогодні також приходять на зміну звичайним словам. Ось декілька прикладів: :-) – означає посмішку, :- (– означає сум або нехвалу, ;-) – означає підмигивання, :*) – означає поцілунок, :- 0 – означає крик [20]. І, нарешті, останній приклад того, як розвиток технологій та розповсюдження комп’ютерів призводить до глибинних мовних трансформацій. Усім відомо, яке важливе місце займає у мовній свідомості Українців і Росіян такий мовний елемент, як сліг. Ми навчаємося читати “по слогам”, сліг – це зернина будь-якого тексту, слогоділення – одна з найскладніших проблем для носіїв української і російської мови. Але комп’ютер уникає переносів слів і тому сучасна українська генерація – це носії, які поступово втрачають навички переносу і “слогоділення” [21, 60].

Отже, проведений аналіз проблеми існування та розвитку мов в умовах глобалізації дає автору можливість зробити наступні висновки. Всесвітній процес глобалізації ініціює появу і стрімке розповсюдження телебачення, комп’ютеру і інтернету, всесвітню лібералізацію торгівлі, розширення сфери діяльності ТНК і міжнародних організацій. Як наслідок відбувається перехід функціонування мов до нової фази - фази культурної війни мов незалежно від політичних кордонів держав. Раніше, до появи сучасних технологій комунікації, було можливе вільне розповсюдження мов на будь-якій обмеженій території держави при значному впливі на цей процес державної політики. Тепер мова вже не може розвиватися усередині будь-якої держави без боротьби з іншими мовами. Причому ця боротьба йде не на рівні самої мови, а на рівні універсальної світової культури, яка вже не може ні контролюватися, ні керуватися державною політикою.

З практичної точки зору для України існують два підходи - мономовний підхід і мультимовний підхід. Інтеграція в світове співтовариство при збереженні мультимовної ситуації сьогодні неможлива, бо сучасний світ вже є мультимовним. Швидше за все, життєдіяльність буде розділена на сфери - буде спільна мова бізнесу, побутова мова повсякденного спілкування і мова літератури та мистецтва. Тому нормальною ситуацією в Україні має бути вільне володіння, вільний перехід громадян з одної мови на іншу (маються на увазі українська, англійська, російська мови).

Українська мова не може спертися на свій знаннєвий понятійний потенціал, оскільки навіть найбільш проінформовані її носії більшість сучасних знань отримують не українською мовою, ця мова не може спертися на потенціал вітчизняного капіталу, оскільки більшість українського капіталу є російськомовним.

Українська мова також програє за своїм споживацьким потенціалом - ні українська книга, ні українські ресурси Інтернету не можуть бути прибутковими, оскільки реальний попит на таку продукцію не може окупати витрати в довгостроковій перспективі. Інформаційні товари і послуги російською мовою з погляду бізнесу є сьогодні більш прибутковими.

Урбаністична культура України ґрунтується на двох мовах. Це є певною перевагою України, наприклад, над Росією, де значна кількість росіян говорить тільки однією мовою, адже ситуація двомовності з погляду культури є більш переважною. Якщо цією ситуацією вміло скористатися, Україна може отримати серйозні переваги в ментальному плані.

Джерела та література

1. Тищенко К. Метатеорія мовознавства. – К.: Либідь, 2000. – 350 с.
2. Уткин А.И. Глобализация: процесс и осмысление. – М.: Просвещение, 2001. – 188 с.
3. Лильо Т.Я. Глобалізація комунікативного простору і процеси національної ідентифікації у посткомуністичному світі: Автореф. дис... канд. філос. наук: 10.01.08 / Київськ. нац. унів. ім. Т.Г. Шевченка. – К., 2001. – 19 с.
4. Сухарев В.А. Мы говорим на разных языках. – М.: Русский язык, 1998. – 182 с.
5. Удовик С.Л. Глобализация: семиотические подходы. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2002. – 480 с.
6. Коваленко А. Украинский язык в войне стандартов. – Зеркало недели. - №35(460). – 13.09.2003. – С. 16.
7. Панарин А.С. Искусшение глобализмом. – М.: Русский Национальный Фонд, 2000. – 328 с.
8. Панарин А.С. Глобальное политическое прогнозирование. – М.: Алгоритм, 2000. – 352 с.
9. Расторгуев С.П. Философия информационной войны. – М.: Вузовская книга, 2001. – 468 с.
10. Макбрайд У. Глобализация и межкультурный диалог // Вопросы философии. – 2003. – №1. – С. 80-87.
11. http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_1189000/1189466.stm
12. http://news.bbc.co.uk/hi/russian/life/newsid_2930000/2930994.stm
13. http://www.zapchel.lv?!lang=ru&mode=archive&submode=year2005&page_id=909
14. <http://www.rosbalt.ru/2005/03/31/202518.html>
15. http://www.istudent.ru/cgi-bin/nindex.cgi?action=art&rubr=290&id_art=108856
16. <http://www.washprofile.org/ru/node/2311?PHPSESSID=a0eac0528e23b57b42881791712a3bed>
17. <http://www.cnews.ru/news/line/index.shtml?2006/08/15/208575>
18. Анжела Шрольберг. Русский по-американски: размышления о “Великом и Могучем” // «Слово\Word» 2006, №51
19. Бергельсон М.Б. Языковые аспекты виртуальной коммуникации // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2002. – №1. – С. 55-67.

20. <http://www.visualtech.ru/vculture/folklor/Folklor.html>

21. Елистратов В.С. “Сниженный язык” и “национальный характер” // Вопросы философии. – 1998. – №10. – С. 55-64.

Ходикіна І.Ю.

НАЦІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

В сучасному динамічно змінюваному світі університет - це перш за все вищий навчальний заклад, який є індикатором цивілізаційності регіону та держави. Проте у наші дні класичні університети постали перед серйозними викликами часу. Дослідники відмічають необхідність вирішення наступних проблем: якою має стати нова роль університетів у світі без кордонів; чи залишиться традиційне посередництво університетів у збереженні, передачі й поширенні знань в умовах вільного доступу мільйонів людей до практично необмежених інформаційних ресурсів; як зміняться традиційні форми університетської освіти (лекції, семінари, колоквиуми); як зберегти високу якість підготовки студентів й особистісний контакт із викладачами в умовах широкого впровадження в освіту інформаційно-комунікаційних технологій, різноманітних форм самонавчання й мобільності студентів; якими мають бути нові механізми поєднання фундаментальних досліджень (як засадничого принципу класичного університету), із прикладними розробками, що сьогодні мають комерційну перспективу тощо. Теорія і практика отримає відповіді на всі ці питання в залежності від того, наскільки системно буде врахований діапазон впливу на університетську освіту факторів внутрішнього середовища.

Мета статті – визначити особливості впливу на розвиток університетської освіти стану соціально-економічного розвитку країни, регіонів, розвитку інноваційного середовища та ринкових відносин; з'ясувати основні сучасні тенденції розвитку вітчизняної освіти, показати можливості вдосконалення фінансових засад функціонування освітньо-наукової діяльності.

Серед факторів впливу внутрішнього середовища на розвиток університетської освіти розглянемо:

- 1) стан соціально-економічного розвитку в Україні в процесі трансформації усіх сфер життя суспільства;
- 2) розвиток інноваційного середовища;
- 3) рівень регіонального розвитку;
- 4) розвиток ринкових відносин.

Стан соціально-економічного розвитку в Україні в процесі трансформації усіх сфер життя суспільства. Здійснювана впродовж періоду української незалежності трансформація усіх сфер життя суспільства була недостатньо ефективною, оскільки не враховувала послідовність і пріоритетність соціальних реформ, як наслідок - фінансування соціальної та гуманітарних сфер здійснювалось за залишковим принципом.

В Україні тривала руйнівна економічна криза початкового етапу державної незалежності не могла не зачепити систему вищої освіти особливо сектор дослідження. В останнє десятиліття ХХ ст. в умовах масштабного недофінансування фактично зруйнована матеріальна база дослідно-експериментальних виробництв, які забезпечували апробацію впровадження наукових напрацювань у технології масового виробництва. Втрачений високоякісний кадровий потенціал вищої школи, згорнуто тематику перспективних наукових досліджень в університетах. Тривалий час не випускалися навчальні посібники, підручники, які використовуються для підготовки спеціалістів за конкурентноздатними професіями. Було зруйновано систему підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу вищої школи, впав престиж працівників даної системи. Було розірвано систему партнерських зв'язків між вищими навчальними закладами та базовими підприємствами та науково-дослідними інститутами.

Щоб призупинити кризові явища в системі вузівської освіти, а відтак забезпечити підвищення конкурентоспроможності України, необхідно змінити структуру економіки в напрямку суттєвого зростання частки високотехнологічних її галузей, забезпечивши тим самим її відповідність економіці знань. Зміни в структурі української економіки, її промислове майбутнє визначатимуть: новітні біотехнології; інформаційні технології; новітнє матеріалознавство [1]. Якщо наповнити реальним змістом задекларовану Стратегію економічного та соціального розвитку України на період 2015 року, то поступове відродження взаємодії між університетською освітою та підприємствами, бізнесом, органами регіонального управління стане реальним чинником посилення інноваційного розвитку держави та регіонів.

Розвиток інноваційного середовища. Успішність переходу до економіки, базованої на знаннях, залежить від місця, статусу сучасних університетів в інноваційному розвитку. Їх непересічна роль в реалізації політики економічного зростання випливає з вибору Україною стратегії нарощення (замість стратегії перенесення та запозичення), при якій використовується власний науково-технічний потенціал країни, залучаються іноземні вчені й конструктори, досягається інтеграція фундаментальної та прикладної науки [2].

Стратегія інноваційного розвитку України, створення інноваційно-орієнтованої економіки передбачає: забезпечення пріоритетності державного фінансування науки, кардинального його поліпшення через збільшення бюджетних видатків: від 1,7% ВВП (за Законом України.) до 2,0 – 2,5% ВВП (до 2011 р.); створення умов для зростання ринкового попиту на інновації та інноваційну продукцію; пріоритетна підтримка науки, освіти та виробництв, які забезпечують економічне зростання; запровадження державного замовлення на впровадження у виробництво пріоритетних інновацій; зміцнення матеріально-технічної бази освітньо-наукових установ; створення за рахунок випереджальної динаміки зростання вартості робочої